

ВАСИЛЕНКО Л. П.,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри правознавства
(Поліський національний університет)

УДК 346.13.(094)

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.2.11>

ЗАХИСТ АВТОРСЬКОГО ПРАВА В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ: НАЦІОНАЛЬНИЙ ТА МІЖНАРОДНИЙ АСПЕКТ

Закон України «Про авторське право і суміжні права» у редакції від 1 грудня 2022 року закріпив правову норму щодо права особливого роду («*sui generis*») на неоригінальні об'єкти, створені комп'ютерними програмами. Це положення передбачає, що майнові права на такі об'єкти можуть належати розробнику або користувачу програми та діють протягом 25 років. Концепція «*sui generis*» не є новою та застосовується в законодавствах різних країн для охорони об'єктів інтелектуальної власності, що не підпадають під класичні категорії авторського права.

В різних країнах визначення правового статусу контенту, створеного штучним інтелектом, відрізняється: деякі країни визнають можливість авторського захисту за умови суттєвого втручання людини, інші виключають такі об'єкти з правової охорони. Закон України передбачає надання майнових прав особам, які володіють відповідними правами на програмне забезпечення. Однак якщо неоригінальний об'єкт створено з використанням інших творів, автори останніх також мають право особливого роду за умови дотримання їхніх прав.

Попри закріплення зазначених норм, відсутність ефективного механізму контролю за використанням творів у процесі навчання штучного інтелекту ускладнює захист авторських прав. У багатьох країнах немає вимоги розкривати використані набори даних, що унеможливує перевірку правомірності їхнього застосування. Водночас чинне законодавство не передбачає механізмів компенсації авторам за використання їхніх творів для навчання штучного інтелекту, що може спричинити дисбаланс між інтересами правовласників.

Різні країни пропонують відмінні підходи до врегулювання цих питань. У США діє доктрина «чесного використання» (*fair use*), яка допускає обмежене застосування захищених творів без згоди правовласника, якщо це має трансформаційний характер і не завдає значної шкоди оригіналу. Водночас законодавчі ініціативи вимагають більшої прозорості у використанні авторських даних для навчання моделей штучного інтелекту. У Європейському Союзі ухвалено Закон про штучний інтелект (AI Act), що зобов'язує розробників публікувати звіти про використані дані та дотримуватися норм авторського права.

Ключові слова: штучний інтелект, авторське право, право особливого роду, на неоригінальний об'єкт згенерований комп'ютерною програмою, майнові права, міжнародні стандарти.

Vasylenko L. P. Copyright protection in the context of artificial intelligence development: national and international aspects

The Law of Ukraine "On Copyright and Related Rights" in the version of December 1, 2022, established a legal norm regarding a special type of right ("*sui generis*") for non-original objects created by computer programs. This provision stipulates that property rights to such objects may belong to the developer or user

of the program and are valid for 25 years. The "sui generis" concept is not new and is applied in the legislation of various countries to protect intellectual property objects that do not fall under classical copyright categories.

In different countries, the legal status of content created by artificial intelligence varies: some countries recognize the possibility of copyright protection under the condition of significant human intervention, while others exclude such objects from legal protection. Ukrainian law provides for granting property rights to persons who hold the corresponding rights to the software. However, if a non-original object is created using other works, the authors of the latter also have a special type of right, provided their rights are respected.

Despite the establishment of these norms, the lack of an effective mechanism to control the use of works in the process of training artificial intelligence complicates copyright protection. In many countries, there is no requirement to disclose the datasets used, making it impossible to verify the legality of their use. At the same time, current legislation does not provide mechanisms for compensating authors for the use of their works in AI training, which may create an imbalance between the interests of rights holders.

Different countries propose varying approaches to addressing these issues. In the United States, the doctrine of "fair use" allows for the limited use of protected works without the copyright holder's consent if it has a transformative character and does not cause significant harm to the original. At the same time, legislative initiatives demand greater transparency in the use of copyrighted data for AI training. In the European Union, the AI Act has been adopted, requiring developers to publish reports on the data used and comply with copyright regulations.

Key words: *artificial intelligence, copyright, sui generis right to a non-original object generated by a computer program, proprietary rights, international standards.*

Вступ. Штучні технології впевнено та стрімко увійшли у життя кожного, хто має до них доступ. Вони є потужним інструментом, який приносить користь у багатьох сферах діяльності, сприяючи автоматизації, підвищенню ефективності та розвитку інновацій. Але це принесло також і цілу низку викликів. Особливо у сфері авторського права. Захист авторського права в контексті розвитку штучного інтелекту (далі ШІ) є актуальним питанням у зв'язку зі стрімким поширенням технологій, здатних генерувати текстові, графічні, музичні та інші твори. Застосування ШІ у творчій діяльності спричиняє значні правові виклики, зокрема щодо визначення суб'єкта авторського права, рівня творчого внеску людини, а також допустимих меж використання навчальних даних. Відсутність єдиних міжнародних стандартів регулювання цих питань, національної законодавчої бази, єдності судової практики створює ситуацію правової невизначеності, що впливає на правовласників, розробників алгоритмів та кінцевих користувачів.

Дослідження проблематики авторського права у сфері ШІ є необхідним для розробки збалансованих правових рішень, що сприятимуть збереженню інтересів як творців, так і користувачів технологій. В останній час дослідження даної проблематики викликає значний інтерес і стає предметом численних дискусій науковців та практиків. Науково-теоретичною базою дослідження стали праці таких науковців як О. О. Кульчія, М. С. Уткіної, А. С. Бугаєць, Ю. І. Остапенко та інших. Водночас у врегулюванні даного питання залишається ще значна кількість проблемних і дискусійних питань, які потребують свого вирішення. Інтеграція технологічних і правових підходів до регулювання ШІ дозволить забезпечити гармонізацію інтересів різних сторін та створити ефективну модель правової охорони інтелектуальної власності в умовах цифрової трансформації.

Постановка завдання. Метою дослідження є аналіз правових викликів, пов'язаних із захистом авторського права в умовах розвитку штучного інтелекту, а також оцінка ефективності національних та міжнародних механізмів регулювання у цій сфері.

Результати дослідження. 01 грудня 2022 року був прийнятий Закон Україна «Про авторське право і суміжні права» (далі ЗУ) у новій редакції, у якому в статті 33 було закріплено норму про право особливого роду («*sui generis*») на неоригінальні об'єкти, створені комп'ютерними програмами. Даною статтею передбачено, що майнові права на такі об'єкти можуть належати розробнику або користувачу програми і діють протягом 25 років з 1 січня року, наступного за роком створення об'єкта [1].

Заради справедливості потрібно зазначити, що концепція «*sui generis*» не є новою та використовується вже не один рік в законодавстві різних країн для захисту специфічних об'єктів інтелектуальної власності, які не підпадають під традиційні категорії авторського права або патентного захисту. Так Європейський Союз у своїй Директиві 96/9/ЕС використовує дану концепцію ще з 1996 року для правового захисту виробників баз даних, що вимагають значних інвестицій [2]. В тому числі і Велика Британія після виходу із ЄС прийняла нормативні акти, у яких відображається дана концепція для захисту баз даних. США ще у далекому 1984 році запровадила її у сфері захисту топографій інтегральних мікросхем [3]. Канада, Австралія, Індія, Бразилія мають законодавство, яким захищається право інтелектуальної власності на сорти рослин і там використовується термін «*sui generis*».

Відповідно до статті 33 ЗУ неоригінальним об'єктом, згенерованим комп'ютерною програмою, є об'єкт, що відрізняється від існуючих подібних об'єктів та утворений у результаті функціонування комп'ютерної програми без безпосередньої участі фізичної особи в утворенні цього об'єкта [1].

Концепція «*sui generis*» (з латинської мови – «свого роду», «унікальний») у праві означає створення спеціального, унікального режиму правового захисту для певних об'єктів, які не підпадають під традиційні категорії інтелектуальної власності. Цей підхід використовується, коли стандартні правові механізми, такі як авторське право, патенти чи товарні знаки, не можуть адекватно забезпечити охорону певного об'єкта.

У юрисдикціях різних країн існують відмінні підходи до правового статусу контенту, створеного ШІ. Деякі країни визнають можливість авторського захисту за умови суттєвого втручання людини в процес створення твору, тоді як інші залишають такі результати поза межами правової охорони.

ЗУ наділяє майновими правами щодо неоригінального об'єкта, згенерованого комп'ютерною програмою в першу чергу осіб, яким, належать майнові права або які мають ліцензійні повноваження на комп'ютерну програму [1, ч. 2 ст. 33].

Але потрібно зазначити також, що національним законодавством, а саме ч. 7 ст. 33 ЗУ передбачені і права авторів творів, які були використані комп'ютерною програмою, для створення неоригінального об'єкта, згенерованого комп'ютерною програмою. А саме «У разі якщо неоригінальний об'єкт, згенерований комп'ютерною програмою, є результатом використання об'єктів авторського права та/або об'єктів суміжних прав, відповідний суб'єкт користується правом особливого роду (*sui generis*) на такий неоригінальний об'єкт, за умови дотримання ним прав суб'єкта (суб'єктів) авторського права або суміжних прав, твір (твори) або об'єкт (об'єкти) суміжних прав якого зазнав (зазнали) використання у процесі генерування такого неоригінального об'єкта [1].

Наявність зазначеного правила формально забезпечує захист прав авторів оригінальних творів, проте воно не містить механізму ефективного контролю за використанням таких творів у процесі навчання ШІ. Не у всіх країнах законодавство зобов'язує розробників ШІ-програм надавати інформацію про використані набори даних, що унеможливує перевірку дотримання прав авторів. Відсутність прозорості в цьому питанні суттєво ускладнює можливість виявлення випадків неправомірного використання захищених творів у процесі навчання ШІ.

Доведення порушення авторських прав у випадку використання творів для навчання ШІ залишається складним завданням, оскільки згенерований ШІ контент часто має унікальний характер і не є ідентичним оригінальному твору, що ускладнює ідентифікацію заплучених елементів. Водночас чинне законодавство не містить положень про можливість

компенсації авторам у разі використання їхніх творів для навчання ШІ, що створює дисбаланс у захисті інтересів різних груп правовласників. «Перспективним рішенням може стати впровадження системи, яка забезпечувала б справедливий винагорода правовласникам за використання їхніх об'єктів авторського права для навчання моделей ШІ або генерування нових об'єктів на їх основі», вважає О. О. Кульчій [4, с. 145].

Крім того, правозастосовна практика стикається з проблемою юрисдикційних обмежень, оскільки значна частина сучасних систем ШІ створюється та навчається за межами України. Це ускладнює можливість захисту прав авторів відповідно до національного законодавства та потребує міжнародного правового регулювання.

Використання авторських творів для навчання систем ШІ є предметом активного обговорення в багатьох країнах, і підходи до цього питання суттєво різняться. У процесі навчання ШІ аналізує великі масиви текстових, візуальних та аудіо даних, що можуть містити об'єкти авторського права. У США застосовується доктрина «чесного використання» (fair use), яка дозволяє обмежене використання охоронюваних матеріалів без згоди правовласників у випадках, якщо це є трансформаційним використанням і не завдає істотної шкоди оригінальному твору. Однак це положення залишається суперечливим, оскільки судова практика ще не надала однозначних відповідей щодо правомірності навчання генеративних моделей ШІ на авторському контенті. На даний час в США тривають законодавчі ініціативи щодо посилення прозорості використання авторських даних при навчанні ШІ. Наприклад, закон Generative AI Copyright Disclosure Act зобов'язує розробників надавати інформацію про використані дані для навчання моделей [5].

У Європейському Союзі 1 серпня 2024 року набув чинності Закон про штучний інтелект (AI Act), [6] який, зокрема, регулює використання даних для навчання ШІ. Закон зобов'язує постачальників моделей ШІ загального призначення публікувати детальні підсумки даних, використаних для навчання, та дотримуватися законів ЄС про авторське право [7]. Крім того законодавство Європейського Союзу передбачає спеціальні норми щодо навчання ШІ-моделей. Відповідно до Директиви ЄС про авторське право в цифрову епоху, право власності на дані для навчання ШІ може бути обмежене шляхом запровадження механізму «відмови» (opt-out), який дозволяє правовласникам заборонити використання своїх творів у комерційних цілях. Такий підхід забезпечує баланс між інтересами правовласників і необхідністю розвитку технологій [5].

«Враховуючи те, що право інтелектуальної власності є продуктом законодавчої роботи, існує потреба в створенні нового та більш динамічного законодавства в окремих державах, а також міжнародно-правових механізмів захисту права інтелектуальної власності на твори, створені із використанням штучного інтелекту», вважає А. С. Бугасць [8, с. 43].

Також важливим аспектом є питання авторства та власності на твори, створені за допомогою ШІ. У більшості юрисдикцій авторське право визнається за людиною, яка вклала інтелектуальну працю у створення твору. Проте роботи, створені ШІ без прямої участі людини, ставлять питання щодо визначення автора. Чи може машина бути автором, або ж право повинно належати розробнику, користувачеві або власнику програмного забезпечення? Відсутність чіткої правової регламентації створює юридичну невизначеність.

Аналіз наукової доктрини дозволяє визначити ряд підходів та теорій до питання визнання авторства на твір створений ШІ. Одним із підходів є теорія авторства ШІ, згідно з якою алгоритм, що створює твір без суттєвого втручання людини, повинен розглядатися як автор. Такий підхід ґрунтується на тому, що ШІ здатний автономно генерувати унікальний контент. Професор права Райан Ебботт є одним із провідних прихильників цієї концепції. Він стверджує, що ШІ може бути визнаний винахідником у контексті патентного права, що може бути аналогічно застосовано до авторського права. Ебботт наголошує на необхідності адаптації правових систем до нових реалій, де ШІ відіграє значну роль у творчому процесі [9]. Проте критики зазначають, що ШІ не має свідомості, творчої волі чи правового статусу, що робить його визнання автором юридично сумнівним.

Інша теорія підтримує абсолютне авторство людини, згідно з якою лише фізична особа може визнаватися автором твору, оскільки авторське право передбачає захист особистих немайнових прав, які не можуть бути застосовані до машин. Ця концепція знаходить підтримку у міжнародних правових актах, таких як Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів, де чітко визначено, що автором може бути лише людина [10]. Ю.І. Остапенко особливий акцент при прийнятті рішення про правову охорону приділяє саме основним критеріям для закріплення авторського права: людина-автор та оригінальність твору [11, с. 230].

Теорія співавторства передбачає, що як людина, так і ШІ можуть бути співавторами, особливо якщо людина здійснює контроль або значний внесок у процес створення твору. У такому випадку авторське право може бути розподілене між оператором ШІ та самою системою. Професор права Бенджамін Кауфман досліджує цю концепцію, аналізуючи, як співпраця між людиною та ШІ може впливати на правовий статус створених творів. Він підкреслює складність визначення межі між внеском людини та машини, що робить застосування цієї теорії викликом для правової системи [9].

Ще один підхід, що набув популярності, – теорія «роботи за наймом», згідно з якою права на створений ШІ контент переходять до компанії або організації, що володіє відповідною технологією. Це відповідає сучасним бізнес-моделям і дозволяє правовласникам захищати свої інвестиції в розвиток ШІ. Проте цей підхід ігнорує питання індивідуального авторства і творчого внеску.

Деякі експерти пропонують віднести роботи, створені ШІ, до суспільного надбання, що дозволило б вільно їх використовувати. Професор права Шошана Зубофф досліджує питання суспільного надбання в контексті цифрової економіки та може бути віднесена до прихильників цієї теорії. Такий підхід має переваги з точки зору доступності знань і культури, але може знизити мотивацію до розробки нових ШІ-технологій, оскільки компанії втрачатимуть економічні стимули для інвестування в них.

Потрібно зазначити законодавство різних країн врегульовує дане питання, але воно містить суперечливі положення. Наприклад, у Великій Британії існує норма, яка визнає автором комп'ютерну програму або особу, що забезпечила її функціонування, тоді як у США авторське право визнається виключно за людиною.

У Сполучених Штатах Бюро авторських прав (Copyright Office) дотримується позиції, що твори, створені без участі людини, не можуть отримати авторсько-правову охорону. Наприклад, у випадку коміксу «Zarya of the Dawn», частково створеного за допомогою ШІ-програми MidJourney, було вирішено, що елементи, згенеровані ШІ, не підлягають захисту, тоді як частини, створені автором-людиною, можуть бути захищені [12].

У Китаї питання охорони авторським правом творів, створених із залученням штучного інтелекту, є предметом активного судового розгляду та доктринального аналізу. Судова практика демонструє тенденцію до визнання можливості надання охорони таким об'єктам за умови, що їх створенню сприяв значний творчий внесок людини. При цьому вирішальним фактором є ступінь інтелектуального внеску та оригінальності, які автор вклав у процес генерації твору.

Конкретний приклад такого судового можна спостерігати у справі LI v. LIU, де суд ухвалив, що використання позивачем понад 150 різних параметрів для створення зображення за допомогою алгоритмів штучного інтелекту свідчить про достатній рівень творчої діяльності. Це рішення підкреслює, що навіть за умови технічної реалізації твору за допомогою програмного забезпечення, визначальним є внесок людини у процес творення. Відповідно, якщо особа здійснює складний вибір параметрів, редагування результатів та їх адаптацію відповідно до власного задуму, її можна вважати автором отриманого результату [12].

Застосування критерію «достатнього творчого внеску» у судовій практиці щодо творів, створених із використанням штучного інтелекту, на нашу думку, може викликати низку правових і практичних проблем. Оскільки межа між автоматизованим створенням контенту

та авторською творчістю є розмитою, виникають труднощі з визначенням рівня людського втручання, необхідного для надання правової охорони.

Одна з основних проблем – це суб'єктивність оцінки творчого внеску. Судді та експерти, які розглядають такі справи, змушені аналізувати процес створення твору на основі різних технічних параметрів, які можуть мати складну та неоднозначну природу. Визначення того, чи певна кількість введених параметрів є достатньою, щоб вважати особу автором, залишається оціночним питанням і може суттєво відрізнятись в різних юрисдикціях та конкретних судових рішеннях.

Також, потрібно зазначити, що штучні технології продовжують свій стрімкий розвиток, в результаті чого користувач отримує якісний результат прикладаючи мінімум зусиль. Вже сьогодні за допомогою простих запитів ШІ може видати складний візуальний або текстовий результат.

Ще однією проблемою є механізм доведення авторства та творчого результату. Якщо користувачі надають однакові або досить схожі промти, то і результат вони можуть отримати подібний. Тоді виникає питання, кому саме надавати переваги у визначенні авторства на даний твір або результат.

В різних країнах існують відмінності у правовому регулюванні авторського права на твори, створені із застосуванням ШІ. В одних юрисдикціях можливе визнання людини автором на основі її внеску у генерацію, тоді як в інших охорона таких творів може бути взагалі неможливою. Отже, якщо позов буде поданий в Китаї, то буде одне рішення суду, а в Європі зовсім протилежне.

Таким чином, використання критерію «достатнього творчого внеску» потребує подальшого правового уточнення та розробки єдиних підходів, які б дозволили чітко визначати межу між автоматизованим створенням творів та творчою діяльністю людини.

Висновки. З урахуванням зазначених проблем удосконалення законодавства має включати запровадження механізмів обов'язкової звітності щодо навчальних наборів даних, створення ліцензійних механізмів для використання авторських творів у процесі навчання ШІ, а також розробку чітких критеріїв для встановлення правопорушень у сфері штучного інтелекту. Законодавча ініціатива має бути спрямована на встановлення балансу між захистом авторських прав та розвитком інноваційних технологій, що передбачає комплексний підхід до гармонізації норм авторського права та *sui generis* – захисту неоригінальних об'єктів, згенерованих комп'ютерною програмою. Відсутність чітких механізмів захисту прав авторів також має свої негативні наслідки. Це може сприяти масовому використанню результатів творчої діяльності без належної компенсації. І в результаті ми будемо мати негативний вплив на традиційні творчі індустрії, знижуючи мотивацію до створення оригінальних творів, цінність яких і полягає у тому, що їх створила людина. Тільки творам, які створені людиною, властиве глибше емоційне наповнення, оригінальність та соціальна значущість, оскільки вони відображають індивідуальний світогляд, досвід і креативність автора.

Список використаних джерел:

1. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 01.12.2022 № 2811-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#Text> (дата звернення 25.03.2025)
2. Про правовий захист баз даних: Директива 96/9/ЄС Європейського Парламенту та Ради Європарламент від 11.03.1996 № 96/9/ЄС URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_241#Text (дата звернення 28.03.2025)
3. U.S. Congress, 1984. Semiconductor Chip Protection Act of 1984. 17 U.S.C. §§ 901-914.
4. Кульчий О. О. Інститут авторського права в умовах розвитку інструментів генеративного штучного інтелекту. *Науковий вісник Ужгородського національного університету, Серія Право*, Випуск 86: ч. 2. 2024. С. 140-145
5. Matt Blaszczyk, Geoffrey McGovern, Karlyn D. Stanley. Artificial Intelligence Impacts on Copyright Law. Expert Insights Published Nov 20, 2024. URL: <https://www.rand.org/pubs/perspectives/PEA3243-1.html> (дата звернення 28.03.2025)

6. European Commission, 2024. Regulation (EU) .../2024 on Artificial Intelligence (AI Act). Official Journal of the European Union.
7. Богуславська Катерина. Хто це зробив? Що кажуть закони різних країн про авторські права та штучний інтелект. URL: https://mediamaker.me/hto-cze-zrobyv-shho-kazhut-zakony-riznyh-krayin-pro-avtorski-prava-ta-shtuchnyj-intelekt-3416/?utm_source=chatgpt.com (дата звернення 28.03.2025)
8. Бугасць А. С. Право інтелектуальної власності на твори, створені штучним інтелектом: перспективи міжнародно-правового та національного регулювання. *Науковий вісник. Ужгородський національний університет. Серія Право*. Випуск 86: ч. 2 2024. С. 39-43
9. Олександр Воронцов. Штучний інтелект як винахідник: Зміна парадигми в праві інтелектуальної власності. URL: https://blog.liga.net/user/ovorontsov/article/52268?utm_source=chatgpt.com (дата звернення 25.03.2025)
10. Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів: Конвенція, Міжнародний документ від 24.07.1971 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_051#Text (дата звернення 28.03.2025)
11. Остапенко Ю.І. Авторські права на об'єкти, створені штучним інтелектом. *Юридичний науковий електронний журнал*, № 5/2024. С. 227-230 URL: http://www.lsej.org.ua/5_2024/55.pdf (дата звернення 28.03.2025)
12. Артем Гордєєв. Захист прав інтелектуальної власності на об'єкти, створені штучним інтелектом. URL: <https://blog.liga.net/user/ahordieiev/article/54288> (дата звернення 28.03.2025)

